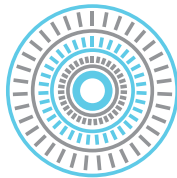

επ' αφορμή
μιας λέξης

liθalona

Κάθε δουλειά είναι ένα μικρό ταξίδι.

Στη διάρκεια του ταξιδιού αυτού, για τη δημιουργία του logo Λιθάλωνα, καταδυθήκαμε σ' ένα πλούσιο και εμπνευστικό υλικό.

Στις παρακάτω σελίδες συγκεντρώσαμε το υλικό που μας συγκίνησε και ζωντάνεψε για μας ένα ολόκληρο σύμπαν που βρισκόταν πίσω από τη λέξη λιθάλωνα.

Παραθέτουμε λοιπόν πληροφορίες, μαρτυρίες, τραγούδια, ποιήματα, και παροιμίες που κατά τη διάρκεια της δουλειάς μάς ενέπνευσαν και μάς γοήτευσαν.

Ιούνιος 2015

Η ομάδα του **mind clip**

«Ευθύς μόλις πρωτοφανεί ο γίγαντας Ωρίωνας
τ' άγιο της Δήμητρας το σάρι να λιχνίζουνε,
μέσα σ' ένα τόπο καλοπνεούμενο
και πάνω σ' ένα αλώνι καλοϊσιασμένο».

ΗΣΙΟΔΟΣ, ΈΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

άλως (η)

αλώνι, κυκλικός επίπεδος χώρος για το άλεσμα των δημητριακών, ως επί το πλείστον λιθόστρωτος. Συχνά, ανάλογα το ανάγλυφο του εδάφους υπήρχε περιμετρικά του αλωνιού χτιστό λίθινο τοιχάκι. Βρισκόταν συνήθως σε ύψωμα ή σε σημείο που φυσούσε αεράκι ώστε να μπορούν να «ξανεμιστούν» τα σιτηρά.

χώρος για άπλωμα και στέγνωμα καρπών, όπως η σταφίδα (συνώνυμα: απλωταριά, λιάστρα)

κατ' επέκταση, κύκλος, δίσκος, ασπίδα

μεταφορικά, χώρος ή αντικείμενο κυκλικού σχήματος ο φωτεινός κύκλος γύρω από τον ήλιο και το φεγγάρι, «το αλώνι του ήλιου», «του φεγγαριού η άλως» το φωτοστέφανο, «το αλώνι των αγίων»
χώρος δράσης

λίθος

Κυρίαρχο στοιχείο του ελληνικού τοπίου. Έως πριν από 50 χρόνια το βασικό δομικό υλικό σε όλη την επικράτεια.

Στενά συνδεδεμένο με την αγροτική και την κτηνοτροφική δραστηριότητα. Δομικό υλικό στις πανταχού παρούσες ξερολιθιές, στα λιθόστρωτα μονοπάτια, στα μαντριά, στα αλώνια και ως αυστηρό όριο μεταξύ των ιδιοκτησιών.

στιχερό

Στον ομφαλό του αλωνιού υπήρχε στερεωμένος ο στιχερός, ένας ξύλινος πάσσαλος, πάνω στον οποίο δένονταν τα ζώα με μια τριχιά που είχε μάκρος ίση με την ακτίνα του αλωνιού. Ο στιχερός είχε δακτυλιωτά πελεκηθεί, στο ύψος της κοιλιάς του αλόγου, κι είχε δημιουργηθεί έτσι ένα «αυλάκι», μια εσοχή, για να κρατάει σ' αυτό το

ύψος την κουλούρα, έναν μεγάλο μεταλλικό κρίκο που «φοριέται» στο σιχερό.

Τη λέξη σιχερό την συναντάμε σε μαρτυρίες από την Πελοπόννησο και τη Δυτική Ελλάδα, ως αρσενικό ουσιαστικό «ο σιχερός», αλλά και ως ουδέτερο «το σιχερό». Στη Θεσσαλία και την Ήπειρο εμφανίζεται ως στρίγερο (το), στρέντζερο ή strogeró.

Αλώνι

Το αλώνι δεν ήταν απλά ένας τόπος όπου εκτελούνταν μία γεωργική εργασία. Ήταν το σημείο όπου ο γεωργός έπαιρνε τη σοδειά των σιτηρών όλου του χρόνου. Εκεί έβλεπε το πως θα πορευόταν ολόκληρη την επόμενη χρονιά. Αν κάτι πήγαινε στραβά, μια ξαφνική μπόρα για παράδειγμα, μπορεί να καταστρεφόταν το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς.

Ταυτόχρονα, επειδή το αλώνισμα σηματοδοτούσε την ολοκλήρωση ενός κύκλου εργασιών, ήταν συνδεδεμένο με γέλια, χαρές και γλέντια.

Εξ αιτίας της μεγάλης σημασίας του, το αλώνι είναι συνδεδεμένο με εκατοντάδες ιστορίες, αλλά και δεκάδες θρύλους με νεράιδες, ξωτικά και πολύ συχνά με ...καταποντίσιες.

Οι μαρτυρίες μαζί με τους θρύλους δημιουργούν ένα ολοζώντανο λαογραφικό σώμα, γεμάτο με μνήμες και συναισθήματα.

Ένα σώμα, διάσπικτο από ξεχασμένες λέξεις και από έννοιες μακρινές ή και παντελώς άγνωστες για τους νεώτερους.

Το αλώνι αντιπροσωπεύει ένα σημείο όπου το πραγματικό (η αγωγία για τη συλλογή της σοδειάς, η χαρά της ολοκλήρωσης ενός έργου, η απόλαυση της χειροπιαστής δημιουργίας), σφικταγγαλιάζεται με το φανταστικό (ξωτικά, νεράϊδες) και δημιουργεί έναν «τόπο» γεμάτο ισχυρούς συμβολισμούς.

Για να αποτραπεί ο κίνδυνος ληστρικής επιδρομής στο αλώνι, κατά τη διάρκεια της νύχτας, έπρεπε να επιστρατευτούν μεταφυσικές δυνάμεις. Έτσι θρύλοι και παραδόσεις θέλουν τα αλώνια να είναι απαγορευμένοι τόποι για τους κοινούς θνητούς μετά τη δύση του ήλιου. Νεράιδες και ξωτικά στήνουν εκεί τρελό χορό κι αλίμονο σε

όποιον διακόψει ή κρυφοκοιτάξει τα μαγικά πλάσματα. Θα χάσει τη μιλιά του, θα αρρωστήσει ή θα πεθάνει. Εκτός κι αν προλάβει να αρπάξει το μαντήλι τους!

Άλλες πάλι ιστορίες θέλουν τα αλώνια να βουλιάζουν, από τις αμαρτίες των ανθρώπων και να τους παίρνουν μαζί τους στα βάθη της γης! Συχνά οι καταποντίσεις σχετίζονται με άγιους όπως ο Άγιος Κήρυκος ή η Αγία Μαρίνα, που γιορτάζουν τις μέρες του Αλωνάρη. «Και μένει ο τόπος βουλιαγμένος χωρίς αλώνι και το όνομα του ταξιδεύει στους αιώνες μαζί με την ιστορία, ως **βουλιαγμένο αλώνι**» ή, στην Κρήτη, ως **βουλισμένο αλώνι**, που το έκανε τραγούδι ο Λουδοβίκος των Ανωγείων (βλ. στην ενότητα ποιήματα & τραγούδια).

Χωματάλωνα, λιθάλωνα, πετράλωνα & μαρμαρένια αλώνια

Το να είναι το αλώνι λιθοστρωμένο δεν ήταν κάτι δεδομένο. Σήμαινε τύχη, προκοπή ή ευμάρεια από την πλευρά του νοικοκύρη.

«Αλώνια συναντάμε δύο ειδών, τα **χωματάλωνα** και τα **πετράλωνα**. Το δάπεδο του πέτρινου αλωνιού ήταν στρωμένο με πλάκες από πέτρα, τις αλωνόπλακες, που εφάρμοζαν μεταξύ τους και δημιουργούσαν μια ομαλή επίπεδη επιφάνεια. Τα κενά ανάμεσα στις πλάκες καλύπτονταν με χώμα. Σε πολλές περιοχές όμως τα αλώνια ήταν χωμάτινα.

Τα χωματάλωνα τα έστρωναν με λάσπη ανακατεμένη με άχυρα, που όταν ξηραίνονταν την πατούσαν τα άλογα, ώσπου να γίνει σκληρή σαν πέτρα. Το πηλόχωμα το ανανέωναν κάθε χρόνο για να είναι ίσιο, ώστε να τρίβονται τα στάχυα και να μαζεύεται ο σπόρος καθαρός από σκόνες και χώματα. Η προετοιμασία του αλωνιού γινόταν τον Ιούνιο, αφού είχαν πάψει και οι τελευταίες βροχές του Μάη και άρχιζε ο θέρους.»

Αλέξης Τότσικας, «Ελληνική λαϊκή κληρονομιά / Εργαλεία και κατασκευές του υλικού παραδοσιακού βίου», Εκδόσεις Αρμός, 2008.

Και μία μικρή μνεία για τα «**μαρμαρένια αλώνια**», τα οποία τα συναντάμε στο Δημοτικό Τραγούδι *Ο θάνατος του Διγενή Ακρίτα*, ως τόπο μάχης μεταξύ του ήρωα και του χάρου. Ο Παλαμάς εμπνέεται από αυτό και γράφει στη συλλογή *Ίαμβοι και Ανάπαιστοι*, «*Μ' άγγιξες και δε μ' ένιωσες στα μαρμαρένια αλώνια*», υπενθυμίζοντας ότι η ζωντανή μνήμη είναι μία νίκη έναντι στο θάνατο. (βλ. στην ενότητα *ποιήματα & τραγούδια*)

Σε κάθε χωριό υπήρχαν πολλά αλώνια. Δεν ήταν σπάνιο, κάθε νοι-

κοκύρης να είχε το δικό του αλώνι. Διαφορετικά, χρησιμοποιούσε δανεικό, πληρώνοντας το αντίτιμο σε είδος. Η παροιμία τονίζει ότι καλύτερα μικρό, αλλά ιδιόκτητο, «μικρό - μικρό τ' αλώνι μου, και να 'ναι μοναχικό μου».

Μαρτυρίες

Μαρτυρία 1η

αλώνισμα (το), δηλαδή ο διαχωρισμός του καρπού των σιτηρών από τα στελέχη. Τα αλώνια είναι κυκλικά κι επίπεδα και φτιάχνονταν συνήθως σε ξάγναντα, για να έχει δυνατό άνεμο, ώστε να μπορεί να γίνει το λίκνισμα που θ' ακολουθήσει. Τα αλώνια που έχουν στρωθεί με πλακουδερές πέτρες λέγονται πετράλωνα. Στη μέση του αλωνιού μπήγεται και στερεώνεται καλά ένας κατακόρυφος κορμός δέντρου, συνήθως από πουρνάρι, που ονομάζεται *στιχερός* ή *στοιχερός*.

Για να γίνει το αλώνισμα, απλώνονται πάνω στο αλώνι τα δεμάτια, κόβονται τα δεματικά και σκορπίζονται τα χερόβολα σε όλο το χώρο του αλωνιού. Ο στιχερός έχει δακτυλιωτά πελεκηθεί, στο ύψος της κοιλιάς του αλόγου, κι έχει δημιουργηθεί ένα «αυλάκι», μια εσοχή, για να κρατάει σ' αυτό το ύψος την *κουλούρα*, που έχει σχήμα και μορφή μεγάλου κρίκου και «φοριέται» στο στιχερό. Δυό σκοινιά ξεκινάνε από την κορυφή του στιχερού, κατεβαίνουν ως το ύψος του «αυλακιού» κι αφού με δυο κόμπους δεθεί η κουλούρα για να στέκεται σ' αυτό το ύψος, φτάνουν στη βάση του στιχερού και δένονται, όχι πολύ τεντωμένα αλλά αφήνοντας «μπούκλα». Απ' την κουλούρα δένεται η μια άκρη των σκοινιών των ζώων που θα αλωνίσουν, ενώ η άλλη άκρη δένεται στις λαιμαριές που έχουν φορεθεί στα ζώα, συνήθως στα ορεινά χωριά της Πελοποννήσου είναι δυο άλογα και σπανίως μουλάρια ή βόδια.

Ο αλωνιστής, κρατά μια βίτσα στα χέρια, τη χτυπά στον αέρα για να τα φοβίζει κι αυτά κάνουν κύκλους τρέχοντας γύρω από το αλώνι, χωρίζοντας έτσι με τις οπλές τους, τον καρπό από τα στάχια. Η μπούκλα των σκοινιών, επιτρέπει στην κουλούρα να γυρίζει ελεύθερα για πέντε - έξι στροφές των αλόγων, ώστε τα άλογα να πατούν και να ξαναπατούν στην περιφέρεια του αλωνιού, που υπάρχει η μεγαλύτερη ποσότητα χερόβλων. Στη συνέχεια η κουλούρα μπλοκάρεται και τα σκοινιά που είναι δεμένα απ' αυτήν και φτάνουν στις λαιμαριές των ζώων, αρχίζουν να τυλίζονται πλέον πάνω στο

στιχερό κι έτσι τα άλογα έρχονται σταδιακά προς το κέντρο του κύκλου, πατώντας όλα τα χερόβολα του αλωνιού, απ' έξω προς τα μέσα. Όταν πλησιάσουν στο κέντρο του κύκλου του αλωνιού, δηλαδή στο στιχερό, γίνεται η «αλλαγή». Το ζώο που ήταν στην έξω μεριά, έρχεται στην από μέσα και αντιστρόφως. Αρχίζουν να τρέχουν αντιστρόφως, από μέσα προς τα έξω. Το σκοινί ξετυλίγεται από το στιχερό, ώσπου σταδιακά φτάνουμε στο ελεύθερο γύρισμα της κουλούρας, στο νέο της μπλοκάρισμα κ.ο.κ.

Κατά τη διάρκεια του αλωνισμού γίνεται το «γύρισμα». Με τα δικράνια φέρνουν στην επιφάνεια τα χερόβολα που ήσαν από κάτω και δεν έχουν πατηθεί καλά. Παράλληλα το πάνω - πάνω μέρος του άχυρου, το χοντρό, μέσα στο οποίο δεν υπάρχει καρπός, τοποθετείται στην άκρη, έξω από το αλώνι. Το αλώνισμα συνεχίζεται μέχρις ότου τα χερόβολα γίνουν άχυρο και βγει ο καρπός από τα στάχυα.

Στη συνέχεια συγκεντρώνεται ο καρπός, που είναι ανάμεικτος με λεπτά άχυρα κλπ στο κέντρο του αλωνιού. Το απόγευμα γίνεται συνήθως το λίνισμα. Ο αέρας που φυσά βοηθά σ' αυτή τη δουλειά. Με τα δικράνια πετάνε ψηλά το άχυρο για να διαχωριστεί από τον καρπό. Ο αέρας το μεταφέρει στην άκρη του αλωνιού. Χρησιμοποιούν ακόμη τα ξύλινα φτυάρια και φυσικά το δριμόνι (μεγάλο κόσκινο) για το κοσκίνισμα του καρπού. Ο καρπός λιάζεται και αποθηκεύεται στα κασόνια. Το άχυρο μεταφέρεται στα καλύβια με τα ζεμπίλια, για να χρησιμεύσει σαν τροφή στα ζώα τους χειμερινούς μήνες.

Δύο και δύο μοραϊτικές λέξεις, κείμενο του Ορεσίβιου, που δημοσιεύτηκε στο blog του Νίκου Σαραντάκου <https://sarantakos.wordpress.com>

Μαρτυρία 2η

Άμα φύσαγε αέρας ξανέμαγες και από την ίδια μέρα. Άμα δε φύσαγε περίμενες να φυσήξει. Και καμιά βδομάδα περίμενες. Άμα λιώνανε καλά τα δεμάτια, στο τέλος μένανε στο αλώνι άχιουρα και στάρι μαζί, πάχος καμιά πεθαμή. Από κει που στην αρχή τα δεμάτια ήτανε όρθια και τα άλογα μπαίνανε μέχρι το λαιμό, το λιώνανε και το κάναμε μία πεθαμή. Μετά φιάναμε το λαμνί, μαζεύαμε το αλώνι όπως είπαμε και πατάγαμε από πάνου για να σφίξει, ρίχναμε άλλο και ξαναπατάγαμε και γενότανε σκληρό. Περπάταγες πάνου και δεν έσπαγε. Ανεβαίναμε πάνου 3-4 νοματαίοι που ξανεμάγαμε με τα δικούλια και περπατάγαμε σε τριάδες ή τετράδες. Πηγαίναμε και γυρίζαμε μέχρι να κατεβεί το λαμνί. Όσο χαμήλωνε το λαμνί είχε πιο πολύ στάρι και αφήναμε τα δικούλια και ξανεμάγαμε με τα ξύλινα φυάρια. Άμα σε βοήθαγε ο καιρός το παίρνες και μονομερήτικο το αλώνι. Άμα δε φύσαγε καθόμασταν εκεί με τη σειρά, νύχτα μέρα και το φυλάγαμε γιατί ξεπέτανε ζα και το τρώγανε. Είχαμε την έννοια μη φυσήξει και τη νύχτα πεταγόμασταν από τον ύπνο μας και ξανεμάγαμε ότι ώρα και να ήτανε, όλη τη νύχτα. Ξανεμάγαμε με τα φυάρια πολλή ώρα γιατί είχε πολύ ψιλό άχιουρο.

<http://www.agiorgitatsi.gr/node/9>

Μαρτυρία 3η

Το φύλαγμα του αλωνιού

Ήταν καλοκαίρι του 1957, αν δεν κάνω λάθος, και ο Γιώργος Τσαντίλης (13-14 ετών τότε) είχε αλωνίσει στου Ιθι. Συνηθιζόταν εκείνα τα χρόνια, μέχρι να ξεσηκωθεί το αλώνι (λικνιστεί και χωρισθεί το σιτάρι από το άχυρο και μεταφερθεί στις αποθήκες του σπιτιού) να το φυλάνε τη νύχτα, για να μην το κλέψουν. Ο Γιώργος επειδή «ψιλοσκιαζόταν» με παρακάλεσε να του κάνω παρέα και να φυλάξουμε μαζί το αλώνι, αν και εγώ δεν ήμουν περισσότερο θαρραλέος.

Πράγματι, με το ηλιοβασίλεμα πήγαμε στο αλώνι και στρώσαμε ένα σαϊσματάκι πάνω στα «ευωδιαστά πουπουλένια άχυρα», για να κοιμηθούμε. Επειδή στην άκρη του αλωνιού, προς τον Αραπαίικο δρόμο, ήταν γκρεμός, σκεφθήκαμε να δεθούμε με μια τριχιά από το σιχερό, για να μην κατακυλήσουμε τη νύχτα. Έτσι και έγινε. Όταν ξαπλώσαμε ένα αίσθημα μυστηρίου άρχισε να μας κατέχει, βλέποντας τις κολοφωτιές στις μάνδρες και ακούγοντας τις ακρίδες, τους γρύλους και τα αγριοπούλια της νύκτας, όπως το γκίωνη και τις κουκουβάγιες. Ευτυχώς που λίγο πιά περά στο χωράφι του Παπανικολάου, ήταν δεμένο ένα μουλάρι και ο ήχος από το κουδούνι του μας μετρίαζε το φόβο. Ο ουρανός έλαμπε από τα αμέτρητα λαμπιόνια της Πούλιας, της Αλετροπόδας, της μεγάλης και μικρής Άρκτου και τόσων άλλων αστεριών.

Η ώρα περνούσε αλλά ο ύπνος δε μας έπαιρνε, γιατί φανταζόμαστε το «Στοιχειό» στο βάθος της ρεματιάς στου Καρακασάνι (ερχόταν στο μυαλό μας οι αφηγήσεις των παππούδων μας ... «Φεύγα Νάσιο Καπλάνη, το στοιχειό του Καρακασάνι») και τα «σμιριδάκια» από τον περίβολο του Αγιαντριά (φωσφορίζοντα οστά μικρών αβάπτιστων παιδιών, που θάβονταν στα ξωκλήσια). Η Φραγκοινέτα άρχισε να παίρνει ένα άτονο μελαγχολικό υποκίτρινο χρώμα, από το φεγγάρι που ήταν μισογεμάτο και σιγά - σιγά, όσο

προχωρούσαν οι ώρες και περνούσε η νύχτα, άρχισε να υποχωρεί και η σκιά του Παλαιόκαστρου και στη ράχη του Κουτσομπού κάπως να γλυκοχαράζει. Εκεί που αρχίσαμε κάπως να ξεθαρρεύουμε, ακούμε βήματα αργά-αργά και βλέπουμε στο μισοσκόταδο, μέσα από τις καλαμιές, να προβάλλει μια ανθρώπινη σκιά, που ερχόταν προς το αλώνι. Εμείς συνεχίζοντας να είμαστε δεμένοι από το στικερό λουφάξαμε και συνεννοθήκαμε ψιθυριστά να κάνουμε τους κοιμισμένους και μέσα από τα μισάνοιχτα δάκτυλά της παλάμης μας, να παρακολουθούμε τον «υποψήφιο κλέφτη».

Ο επισκέπτης ήρθε στο αλώνι κρατώντας την γκλίτσα στην πλάτη του (με το δεξί χέρι την κρατούσε πάνω από τον δεξιό ώμο και με το αριστερό στο ύψος του αριστερού μηρού), έκανε αργά μερικές βόλτες επιθεώρησης και αποχώρησε.

Αναθαρρήσαμε και σπκώσαμε τα κεφάλια. Λύσαμε την τριχιά από τη μέση και αρχίσαμε να καυχιόμαστε μεταξύ μας «σαν παλικάρια της φακής», ότι δεν μας κλέψανε το γέννημα. Και να σκεφτεί κανείς πως από το «υπερβολικό θάρρος» δεν αναγνωρίσαμε καν τον επισκέπτη. Πιθανολογήσαμε πως ήταν ο Λιάς του Ζευκιλή και ας είναι καλά, όπου και να βρίσκεται.

Σηκωθήκαμε από το αλώνι και ο Γιώργης, σαν καλός νοικοκύρης, άρχισε να προγραμματίζει τις δουλειές της ημέρας... Εγώ πήρα το δρόμο για το σπίτι, για τις δικές μας δουλειές.

Μακάρι να έρθει και φέτος ο Γιώργης, να τα πούμε και να θυμηθούμε και πολλές άλλες ιστορίες.

Θ. Γ. Τρουπής (Γκράβαρης)/Αθήνα Αύγουστος 2008/ www.servou.gr

Μαρτυρία 4η

Μία άλλη κοπιαστική εργασία του ξωμάχου, που παίρνει τη μορφή γιορτής με γέλια, τραγούδια και χαρές ήταν και το αλώνισμα. Γιορτή χαράς αλλά και απολογισμού της χρονιάς που πέρασε. Ο γεωργός κάνει τους υπολογισμούς του: τι ξόδεψε, τι του έμεινε για τη χρονιά που έρχεται, τι μπορεί να πουλήσει κ.λπ.

Στην εποχή μας το αλώνισμα με ζώα, αν δεν είναι ξεχασμένο, γρήγορα θα αποτελεί ανάμνηση. Οι λιγστοί που σπέρνουν στα ορεινά αλωνίζουν με μηχανές. Οι βαλμάδες, οι λαιμαριές, το δριμόνι, τα δικριάνια, τα χαράρια κ.λπ. είναι λέξεις άγνωστες, πρωτάκουστες για τους νέους. Θα προσπαθήσω να φέρω στο νου μου παραστάσεις και να περιγράψω, όσο γίνεται, την ξεχασμένη πια γιορτή του αγρότη.

Το αλώνισμα ήταν ομολογουμένως μια πολύ κοπιαστική εργασία μέσα στο κατακαλόκαιρο και το λιοπύρι του Ιουλίου (Αλωνάρη). Παρ' όλα αυτά, επειδή το αλώνισμα ήταν η τελευταία εργασία κι ο γεωργός μετρούσε τη σοδειά του, το ψωμί της φαμελιάς του για όλο το χρόνο, αψηφούσε την κούραση. Κατά το αλώνισμα επικρατούσε ατμόσφαιρα ευφορίας και χαράς.

Μετά το θερισμό λοιπόν οι γεωργοί συγκέντρωναν τα δεμάτια στα θεμονοστάσια κι ετοιμάζονταν για το αλώνισμα. Το αλώνι ήταν κατά κανόνα φτιαγμένο σε ξάγναντο μέρος, που να το πιάνει ο αέρας, ώστε να διευκολύνεται το λίκνισμα. Από έναν πρόχειρο λογαριασμό που έκανα, το Βαλτεσινίκο πρέπει να είχε 95-100 αλώνια, σχεδόν όλα πλακόστρωτα, κατασκευασμένα από λαγκαδινοίς τεχνίτες αλλά και ντόπιους. Ήταν όλα ιδιωτικά. Όσοι δεν είχαν δικό τους αλώνι, ζητούσαν την άδεια ν' αλωνίσουν σε κάποιο φιλικό ή συγγενικό. Έπαιρναν κάποια σειρά τοποθετώντας ένα χερόβολο στο στιχερό. Από τη στιγμή εκείνη άρχιζαν οι προετοιμασίες για το αλώνισμα:

Σκούπιζαν με αφάνες και σπαρτιές το αλώνι και εξέταζαν τη στερεότητα και καλή κατάσταση του σιχερού. Εξασφάλιζαν τον απαιτούμενο αριθμό των ζώων (ένα ζώο για 20-25 δεμάτια). Συνήθως αυτά ήταν άλογα ή μουλάρια. Βόδια, αν και δεν είχαμε στο χωριό, δε χρησιμοποιούνταν στ' αλώνισμα, γιατί και αργοκίνητα είναι και έλιωναν τον καρπό με το βάρος τους. Είναι γνωστό εξάλλου το τετράστιχο:

Βόδι να μην αλώνιζε,
κόρη να μην εγέννα
και νιος να μην εθέριζε,
ποτέ του δε θα γέρνα.

Για τα ζώα πρόσεχαν να είναι πεταλωμένα, να μην είναι «μεστά» και «κρεμάνε», να πηγαίνουν στ' αλώνι και κυρίως να μην είναι τσινικάρικα. Μα και τ' αφεντικά τους, τους βαλμάδες, τους ήθελαν εργατικούς κι όχι να κάθονται στον ίσκιο και να μπεκροπίνουν. «Τ' αλώνι θέλει χέρια», έλεγαν. Θυμάμαι πως κάποιοι βαλμάδες απέφευγαν να φέρουν στ' αλώνι την τριχιά, για να μη φθαρεί και κάποιοι άλλοι ξεχνούσαν τάχα το δικριάνι.

Ετοιμασίες έκαναν κι οι νοκοκυρές. Φρόντιζαν να έχουν μπόλικο φαΐ, πυργιάνι ή και κάναν κόκορα. Ζύμωναν φρέσκο ψωμί και μπουγάτσες που μοσχοβολούσαν. Απαραίτητο ήταν το κρασί, έστω και καμούσι (σώσμα).

Αποβραδής την παραμονή έπαιρναν τα δεμάτια από τη θημωνιά και τα τοποθετούσαν κυκλικά γύρω απ' το σιχερό. Δεν τα άπλωναν για να μη «λουρώσουν» απ' την πρωινή δροσιά. Το πρωί, όταν ο ήλιος είχε πάρει, έλυναν τα δεματικά, φτιαγμένα από καλαμιά σίκαλης, κι άπλωναν τα χερόβολα ισόπαχα. Ο γεροντότερος και πιο έμπειρος, καθισμένος στο χείλος τ' αλωνιού, έφτιανε τις λαιμαριές. Οι λαιμαριές χρειάζονταν τεχνίτη, για να μη φουρκιστεί κανένα ζώο. Αυτός ρύθμιζε το άνοιγμα της λαιμαριάς, την απόσταση του ενός ζώου από το άλλο και κυρίως τη δυνατότητα αλλαγής φοράς των ζώων.

Έτσι, εκείνο που ήταν προς τα έξω και κουραζόταν περισσότερο, γιατί διέτρεχε μεγαλύτερο κύκλο, μετά ερχόταν προς τα μέσα. Έτσι και το ζώο ξεκουραζόταν και οι καλαμιές έσπαζαν καλύτερα. Οι βαλμάδες παράλληλα βοηθούν ρίχνοντας με τα δικριάνια τους τα χειρόβολα στα πατήματα των ζώων. Όταν το σάρι αλωνιστεί, το σωριάζουν γύρω απ' το στιχερό με σκούπες και δικριάνια. Τώρα είναι έτοιμο για το λίχνισμα.

Οι βαλμάδες φεύγουν ευχόμενοι «καλά μπερεκέτια», «χίλια μόδια κι ο σπόρος χώρια» κ.λπ. Η πληρωμή τους γινόταν ή με δα-νεικολογιά ή με μια «λάτα» καρπό απ' το είδος που αλώνισαν.

Απόσπασμα από το Βιβλίο: Δημητρακόπουλος, Ι. 2005, Βαλτεσινίκο: Ιστορία – Μνήμες – Παράδοση.

Μαρτυρία 5η

Με τις πρώτες βροχές του Οκτώβρη άρχιζε και το όργωμα στις πλευρές του χωριού και στη συνέχεια στα χωράφια του καμπούλη μπροστά από το χωριό. Τα αλέτρια, οι λαιμαργίες, τα τραβηχτά έβγαιναν από τις αποθήκες και γινόταν ο τελευταίος έλεγχος πριν από τη χρήση τους. Η φρεσκοοργωμένη γη δεχόταν το σπόρο και οι καλιακούδες πίσω από τα ζευγάρια έπαιρναν και αυτές το μερτικό τους. Με το τελείωμα της σποράς άρχιζαν και τα όνειρα και οι αγωνίες των γεωργών. Θα έχουμε καλή σοδειά; Θα είναι μαλακός ο χειμώνας ή θα έχουμε πολλές βροχές και χιόνια; Αναμονή μέχρι τον Ιούνιο που αρχίζει ο θερισμός. Και ναι μεν το όργωμα αποτελούσε μια βασική δραστηριότητα των κατοίκων, εκεί όμως που το χωριό ήταν κυριολεκτικά στο πόδι ήταν ο θερισμός και το αλώνισμα. Μικροί και μεγάλοι με τα παραδοσιακά δρεπάνια, ξεχύνονταν πρωί-πρωί στα χωράφια για να μαζέψουν τον ευλογημένο καρπό. Σχημάτιζαν δεμάτια που τα φόρτωναν στα ζώα και τα μετέφεραν στ' αλώνια στο κάτω μέρος του χωριού. Εκεί τα στοίβαζαν σε θημωνιές και ο καθένας περίμενε τη σειρά του να αλωνίσει μια και κάθε αλώνι ανήκε σε περισσότερες οικογένειες. Τ' αλώνια ήταν στρογγυλά στρωμένα με πλάκες πέτρινες και στο κέντρο είχαν ένα κομμάτι από κορμό δένδρου, το στιχερό. Πάνω στο αλώνι άπλωναν τα δεμάτια με το στάρι. Τ' αλώνισμα γινόταν με τα ζώα. Τα έζευαν το ένα δίπλα στο άλλο, και το ένα άκρο του χαλιναριού το πέρναγαν στο στιχερό. Ανά δύο ζώα έσερναν το ντουέني, ένα επίπεδο μεταλλικό αντικείμενο που από κάτω είχε κοφτερά λεπίδια. Επάνω σ' αυτό ανέβαινε κάποιος, συνήθως νέος, που οδηγούσε τα ζώα που έτρεχαν κυκλικά γύρω από το στιχερό με μεγάλη ταχύτητα. Φρόντιζαν τα πιο δυνατά ζώα να τοποθετούνται στην εξωτερική πλευρά γιατί έτρεχαν περισσότερο από αυτά που ήσαν κοντά στο στιχερό. Η κρυφή επιθυμία και η χαρά των παιδιών ήταν να ανέβουν στο ντουέني και να οδηγήσουν τα ζώα και αυτό συνοδευόταν συνήθως με αρκετά πεσίματα και τούμπες. Ο μικρός έπρεπε να σηκωθεί αμέσως και να βγει από το αλώνι γιατί κινδύνευε να καταπλακωθεί

από τα ζώα που εν τω μεταξύ κατέφθαναν τρέχοντας. Δεν έλειπαν βέβαια και τα ατυχήματα. Το αλώνισμα τέλειωνε με το πλήρη τεμαχισμό των δεματιών και το διαχωρισμό του καρπού από το άχυρο. Τότε άρχιζε η δεύτερη φάση του αλωνίσματος. Καρπός και άχυρα μαζεύονταν σε σωρό στο κέντρο του αλωνιού με τη χρήση των δικρανιών. Στη συνέχεια περίμεναν τη στιγμή που θα υπήρχε δυνατός αέρας για αρχίσει το λίκνισμα, που διαχώριζε τον καρπό από το άχυρο. Με μεγάλα κόσκινα που άφηναν μόνο το σιτάρι να περάσει έπαιρναν τον πολυπόθητο καρπό που τον μετέφεραν στις αποθήκες για να χρησιμοποιηθεί σταδιακά για την παρασκευή του ψωμιού της οικογένειας μετά το σχετικό άλεσμα. Τα άχυρα τα μετέφεραν με μεγάλα σακιά σε άλλες αποθήκες και τα χρησιμοποιούσαν για ζωοτροφές. Σήμερα όλα αυτά έχουν ξεχαστεί, τα αλώνια έχουν σχεδόν όλα ξηλωθεί, τα αλέτρια, οι λαιμαργίες, τα τραβηχτά και τα ντουένια, αν υπάρχουν ακόμα, σκουριάζουν πεταμένα σε κάποιες αποθήκες και οι μηχανικές καλλιέργειες- διευκολύνουν βέβαια την αγροτική δραστηριότητα- έσβησαν για πάντα το πανηγύρι του οργώματος, του θερισμού και του αλωνίσματος. Οι καλλιέργειες ήταν συνήθως σιτηρά. Από το 1870 μέχρι το 1920 καλλιεργούνταν επίσημα και η Ινδική κάνναβις, το χασίς. Τα τελευταία χρόνια έγινε αναδασμός των παλιών αμπελιών στους πρόποδες της Χούμιζας και δημιουργήθηκε ένας σύγχρονος αμπελώνας 400 στρεμμάτων από διαλεκτό φιλέρι που έδωσε αξία στα κτήματα της περιοχής και εξασφάλισε ένα εισόδημα στους κατοίκους του χωριού.

<http://arcadia.ceid.upatras.gr/arkadia/places/palaiopirgos/oikonkoin.htm>

Παροιμίες

Το αλώνι και η πιο σημαντική εργασία κατά τη διάρκεια του Ιουλίου, το αλώνισμα, χάρισαν το όνομά τους στον έβδομο μήνα του χρόνου. Ο Ιούλιος ήταν ο Αλωνάρης ή Αλωνιστής Πλήθος από παροιμίες, για το αλώνι και τον Αλωνάρη, περιγράφουν ανάγλυφα ένα ολόκληρο σύμπαν.

- Αλωνάρη με τ' αλώνια και με τα χρυσά πεπόνια.
- Που μουχτάει τον Χειμώνα, χαίρεται τον Αλωνάρη.
- Τον Αλωνάρη δούλευε, καλό χειμώνα να έχεις.
- Στο κακορίζικο χωριό, τον Αλωνάρη βρέχει.
- Τον Αλωνάρη έβρεχε στον ποτισμένο τόπο.
- Χιόνισε μέσα στο Γενάρη, να οι χαρές του Αλωνάρη.
- Γαμπρός αλωναριάτικος, κακό χειμώνα βγάνει.
- Έτσι το 'χει το λινάρι να ανθεί τον Αλωνάρη.
- Κάλλιο λόγια στο χωράφι, παρά ντράβαλα στ' αλώνι.
- Το τραγούδι του Θεριστή, η χαρά του Αλωνιστή.
- Τ' Αλωναριού τα κάματα, τ' Αυγούστου τα λιοβόρια.
- Κότα, χήνα το Γενάρη και παπί τον Αλωνάρη.
- Όρνιθα το Γενάρη, κέφαλος τον Αλωνάρη.

Ποιήματα & τραγούδια

Τόσο η πραγματική όσο και η μυθική διάσταση του αλωνιού, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για ποιητές, μουσικούς και τραγουδοποιούς. Εδώ, μία μικρή συλλογή.

Κάτω στις μαργαρίτας τ' αλωνάκι

Κάτω στις μαργαρίτας
τ' αλωνάκι, στήσαν χορό
τρελό τα μελισσόπουλα.

Ιδρώνει ο ήλιος, τρέμει το
νερό. Στάχια ψηλά λυγίζουνε
το μελαμψό ουρανό.

Πέρα μέσα στα χρυσά νταριά
κοιμούνται αγοροκόριτσα.
Ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά.
Στα δόντια τους
ο ήλιος σπαρταράει.

Κάτω στις μαργαρίτας
τ' αλωνάκι.

*του Οδυσσέα Ελύτη, το μελοποίησε ο Γιάννης Μαρκόπουλος,
με πρώτη ερμηνεύτρια τη Μαρία Δημητριάδη*

Στου ήλιου τ' αλώνι

Στου ήλιου τ' αλώνι
αυγή ξημερώνει
Κι εσύ με τη νύχτα
καρδιά πολεμάς
Χτυπά μια καμπάνα
Μην κλαις δόλια μάνα
Της γης το χρυσάφι
δεν ήταν για μας

Πού πάτε καράβια και τραίνα
Κι αδέρφια μου εσείς πικραμένα
Γιατί με ξεχάσατε εμένα
Στην έρμη του κόσμου γωνιά

Στου ήλιου την πέτρα
Τα δάκρυα σου μέτρα
Και πάψε καρδιά μου
χαρά να καρτερείς
Σταμάτα καμπάνα
μην κλαις δόλια μάνα
Της μοίρας τον δρόμο
ν' αλλάξεις δεν μπορείς

του Νίκου Γκάτσου, το μελοποίησε ο Μάνος Χατζηδάκης, με πρώτη ερμηνεύτρια τη Δήμητρα Γαλάνη.

Το βουλισμένο αλώνι

Στο βουλισμένο αλώνι
η νύχτα δεν τελειώνει με την αυγή,
κρατεί τα μυστικά του
καινούργια και παλιά του
βαθιά στη γη.
Και, γύρω γύρω γειάντونه
και τ' άχυρα δικάντο 'ναι.
Με τ' αργυρό δρεπάνι
κ' ένα παλιό φουστάνι λινό χακί,
στου άχυρου τη σκόνη
άρωμα από κυδώνι κι από ρακί.
Μικρή μου Περσεφόνη
στου κόσμου το μπαλκόνι αν ξαναρθείς,
κάνε μου αυτή τη χάρη
αυτόν τον Αλωνάρη να θυμηθείς.

Και, γύρω γύρω γειάντο 'ναι
και τα άχυρα δικάντο 'ναι,
με γύρω να γυρίσωμε να χιλιομουζουρίσωμε.

Στοίχοι και μουσική: Λουδοβίκος των Ανωγείων, πρώτη εκτέλεση δική του

Αμάραντα

Στ' αλώνια καλοσάρωτα
και ξεχωρταριασμένα
θα ξαπλωθούν οι θημωνιές
ξανθόμαλλες πλεξίδες

του Γιώργου Δροσίνη

Ιούλιος

Γέμισε χρυσάφι ο κάμπος,
γέμισαν τα μάτια θάμπος.

Φως το αλώνι του Αλωνάρη,
ήλιο ξέχειλο και στάρι.

Τρεμουλιάζει, ακνός, η μέρα
μες στον διάφανον αιθέρα.

Και του τζιτζικα το πριόνι,
όσο πάει και δυναμώνει.

Το θερμόμετρο ανεβαίνει,
σπίτι του κανείς δε μένει.

Μπλουμ! Στη θάλασσα πηδάει
όλη η Ελλάδα κολυμπάει.

της Ρένας Καρθαίου

Στου Ρυτού τ' αλώνια

Γυρνάνε στου Ρυτού τ' αλώνια
νεραΐδες, ξωτικά, τελώνια,
ψάχνουν τον πού 'πε παραμύθι,
πως ξύπνησαν σαν εκοιμήθη

Που πήγε; ποιοί τον έχουν πάρει
χωρίς ν' αφήσει ένα χνάρι;
Ποιόν δρόμο πήρε και ποιά στράτα
παραμυθάς που έταζ' άστρα;

Πικρορωτάνε το φεγγάρι,
μνήμης ανάβουνε λυχνάρι,
νά 'ρθει απ' του κόσμου την αντάρα,
με την ευχή... με την κατάρρα

Μά 'χει ο παραμυθάς πεθάνει
κι όσο κι αν φέγγουνε δεν φθάνει
και δεν το ξέρουν... και γυρνάνε,
μ' αυτούς που στο Ρυτό γερνάνε

Νυχτώθηκαν στου νου τ' αλώνια
όνειρα, αγάπες..., άλλα χρόνια...
μα η καρδιά μου δεν τ' αρνήθη
τρεις σαν ελάλησε τ' ορνίθι

από τα λιανοτράγουδα της Ελμύρας

Ιούλιος πορθητής

Φοράει νύχτα στα μαλλιά, του φεγγαριού την άλω
να γίνει η αγάπη διάφανη, γυναίκα ποθητή
από το κάστρο της Ωριάς στέλνει στερνό σινιάλο
και περιμένει τρέμοντας Ιούλιο πορθητή

Με της φωτιάς τα άλογα ο ήλιος ταξιδεύει
σε πάει όνειρο χρυσό στους δρόμους τ' ουρανού
και μια ψυχή που καίγεται τον άνεμο αγναντεύει
και χάνεται στα σύννεφα τσιγάρου πρωινού

Ένα τσαμπάκι μέλισσες και λιάτικο σταφύλι
είναι του μήνα Καίσαρα το βιος το αληθινό
κι ο ποιητής που έψαχνε θαλασσινό τριφύλλι
έγινε άσπρο ανέσπερο και φως εωθινό

Στίχοι Ηλίας Κατσούλης, μουσική Παντελής Θαλασσινός, πρώτη εκτέλεση του ίδιου.

Ο θάνατος του Διγενή Ακρίτα

Ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γη τονε τρομάσσει.
Βροντά κι αστράφτει ο ουρανός και σείετ' ο απάνω κόσμος,
κι ο κάτω κόσμος άνοιξε και τρίζουν τα θεμέλια,
κι η πλάκα τον ανατριχιά, πως θα τονε σκεπάσει,
πως θα σκεπάσει τον αιτό, τση γης τον αντρειωμένο.
σπίτι δεν τον εσκέπαζε, σπηλιό δεν τον εκώρει,
τα όρη εδιασκέλιζε, βουνού κορφές επήδα,
χαρά κι' αμαδολόγανε και ριζιμιά ξεκούνειε.
στο βίτσιμα 'πιανε πουλιά, στο πέταμα γεράκια,
στο γλάκιο και στο πήδημα τα λάφια και τ' αγρίμια.
ζηλεύει ο Χάρος, με χωσιά μακρά τονε βιγλίζει,
κι ελάβωσε του την καρδιά και την ψυχή του πήρε.

Τρίτη εγεννήθη ο Διγενής και Τρίτη θα πεθάνει.
πιάνει καλεί τους φίλους του κι όλους τους αντρειωμένους.
νάρθει ο Μηνάς κι ο Μαυραιϊλής, νάρθει κι γιος του Δράκου,
νάρθει κι ο Τρεμαντάχειλος, που τρέμει η γη κι ο κόσμος.
κι επήγαν και τον ήβρανε στον κάμπο ξαπλωμένο.
βογκάει, τρέμουν τα βουνά, βογκάει, τρέμουν οι κάμποι.
«σαν τι να σ' ήβρε, Διγενή, και θέλεις να πεθάνεις;»
«φίλοι, καλώς ορίσατε, φίλοι κι αγαπημένοι,
συχάσατε, καθίσατε, κι εγω σας αφηγιέμαι.
της Αραβίνας τα βουνά, της Σύρας τα λαγκάδια,
που εκεί συνδυό δεν περπατούν, συντρείς δεν κουβεντιάζουν,
παρά πενήντα κι εκατό, και πάλε φόβον έχουν,
κι εγώ μονάχος πέρασα, πεζός κι αρματωμένος,
με τετραπίθαμο σπαθί, με τρείς οργιές κοντάρι.
βουνά καί κάμπους έδειρα, βουνά και καταράχια,
νυχτιές χωρίς αστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.
και τόσα χρόνια πούζησα δω στον απάνω κόσμο,
κανέναν δεν φοβήθηκα από τους αντρειωμένους.

τώρα είδα έναν ξυπόλητο κα λαμπροφορεμένο,
πούχει του ρίσου τα πλουμιά, της αστραπής τα μάτια,
με κράζει να παλέψουμε σε μαρμαρένια αλώνια,
κι όποιος νικήσει από τους δυο να παίρνει την ψυχή του».
Κι επήγαν και παλέψανε στα μαρμαρένια αλώνια,
κι όθε χτυπάει ο Διγενής, το αίμα αυλάκι κάνει,
κι όθε χτυπάει ο Χάροντας, το αίμα τράφο κάνει.

Δημοτικό τραγούδι

Καβάλα πάει ο χάροντας

«...Και σα να μην τον πάτησε
του Χάρου το ποδάρι,
ο Ακρίτας μόνο ατάραχα
κοιτάει τον καβαλλάρη!

- Ο Ακρίτας είμαι, Χάροντα,
δεν περνώ με τα χρόνια.
Μ' άγγιξες και δε μ' ένοιωσες
στα μαρμαρένια αλώνια;

Ειμ' εγώ η ακατάλυτη
ψυχή των Σαλαμίνων.
Στην Εφτάλοφην έφερα
το σπαθί των Ελλήνων...»

του Κωστή Παλαμά, από την ποιητική συλλογή Ίαμβοι και Ανάπαιστοι

Τα μαρμαρένια αλώνια

Έσπασ' ο Χάροντας γιορτή
στα μαρμαρένια αλώνια,
κορίτσια, 'μπάτε στο χορό,
να μη σας κλέψει χρόνια.

Βάλτε μαντήλια στα μαλλιά
να μη ζηλέψει νιάτα,
να μη ζηλέψει ομορφιά,
σαν θα διαβεί τη στράτα.

Έσπασ' ο Χάροντας γιορτή
στα μαρμαρένια αλώνια,
κορίτσια, 'μπάτε στο χορό,
μη δείξετε συμπόνια.

Βάλτε στις κούφτες σας νερό,
να πιει, να προσπεράσει,
αίμα να μη ζητήσει πια
σαν θα 'χει ξεδιψάσει.

Έσπασ' ο Χάροντας γιορτή
στα μαρμαρένια αλώνια,
κορίτσια, 'μπάτε στο χορό,
θα ζήσετε αιώνια.

Βάλτε μαχαίρι στη ματιά
για να τον ανταμώσει,
σαν θα βρεθεί τ' αντικριστά,
να τον αποθαμπώσει.

Έσπισ' ο Χάροντας γιορτή
στα μαρμαρένια αλώνια,
κορίτσια, 'μπάτε στο χορό,
μη δείξετε συμπόνια.

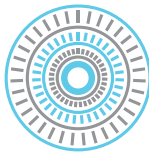
Βάλτε στις κούφτες σας νερό,
να πιει, να προσπεράσει,
αίμα να μη ζητήσει πια
σαν θα 'χει ξεδιψάσει.

Έσπισ' ο Χάροντας γιορτή
στα μαρμαρένια αλώνια,
κορίτσια, 'μπάτε στο χορό,
μη δείξετε συμπόνια,
μη δείξετε συμπόνια,
μη δείξετε συμπόνια.

*Στίχοι, Φλώρα Αποστολοπούλου, μουσική, Νίκος Παπακώστας πρώτη εκτέλεση
από τη Μαρία Σουλτάτου*

Καλοτάξιδο!

li@lona